

H.J. Lam, Ridderkerk

Zaaien (II)

"Alzo zal ook de opstanding der doden zijn."

1 Corinthe 15 : 42^a

Altijd weer is er, juist wanneer we met de dood en dodenakker geconfronteerd worden, de aanklacht van de Bijbel: de dood is het loon dat de zonde uitbetaalt. Het is mijn schuld dat de dood er is, want ik ben in opstand gekomen tegen God. Wie zich dat realiseert, zegt: "O God, dat kan toch nooit meer goed komen?" Nee, dat kan ook niet, behalve wanneer wij de Heere Jezus Christus liefkrijgen, Die is overgeleverd om onze zonden en opgewekt tot onze rechtvaardiging. Het is Goede Vrijdag geweest! Het is Pasen geworden!

Waar wij ons failliete leven vol verliesposten overgeven aan Christus, daar laat Hij waar worden wat Paulus zegt, namelijk dat ons lichaam gezaaid wordt in oneer en zwakheid, maar dat het eenmaal opgewekt wordt in heerlijkheid en kracht. Dat is het geheim van een dodenakker, waar Gods kinderen liggen begraven. Is dat niet vertroostend? Nee, niet voor hen die niet in vertrouwen op Christus gestorven zijn. Zij zullen eenmaal opstaan tot eeuwig verderf.

Maar wie in Christus gelooft, mag weten: ons lichaam wordt in de donkere aarde gestopt. Hoe jong is zo'n lichaampje soms nog; of groot en sterk; of afgeleefd en oud; of door een afschuwelijke ziekte gesloopt. En vooral: hoe vol zonden en gebreken en hartstochten zat het. En toch, er wordt geen graf voor gedolven, omdat dat het laatste is en we niet weten waar we anders onze doden moeten laten. Integendeel, als een graankorrel leggen we onze geliefden neer in de aarde. We zaaien vol eerbied en verwachting hun lichaam. Christenen zijn op de dag dat ze iemand begraven, *zaaiers*. We hebben verdriet, veel verdriet, maar ook hoop. Want we weten dat onze lichamen, dwars door het proces van ontbinding heen, rijpen voor de dag van de oogst. Die oogst is de dag van Christus' wederkomst. Door dat proces moet het heen. "Aarde tot aarde, stof tot stof": zo klinkt het tijdens onze begrafenissen. Een zaadkorrel kan buiten de akker immers niet ontkiemen.

Maar in de dodenakker is God – onzichtbaar en verborgen – bezig met het wonderlijke werk van de herschepping. Zodoende kan en zal het eenmaal gebeuren: dat we worden opgewekt in onverderfelijkheid en heerlijkheid en kracht. Dat is even wat: een nieuw en heerlijk lichaam, zonder zonde, zonder een hart dat van nature geneigd is God en de naaste te haten, zonder een invalspoort voor satan, zonder ziekte en leed en-noem-maar-op.

En wat zullen we allemaal wél hebben! Een hart voor de drieënige God, Die ons zo oneindig heeft liefgehad; een mond die zijn lof bezingt;

Inhoud

Meditatie 57

Drs. H.J. Lam, Ridderkerk

Geloof in de samenleving 58

n.a.v. een recent CDA-rapport

dr. H. Klink, Hoornaar

Na 123 jaar weer een koning 61

(Nederland en Oranje:
een plaatsbepaling)

A.B. Goedhart, Leerbroek

Deel I *Verzameld Werk*

J.H. Gunning (II) 63

Dr. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Een woord van C.S. Lewis (1898 - 1963)

We nemen het de farizeeërs niet kwalijk dat ze hun handen wassen voor het eten (wat ik trouwens ook doe), maar dat ze 'verontachtzamen wat in de wet zwaarder weegt'.

Conferentie 2013

Lezers en belangstellenden worden nog eens gewezen op de conferentie, die op zaterdag 1 juni zal plaatsvinden in de Grote Kerk van Vianen. De opzet van de dag zal anders zijn dan tot nu toe gebruikelijk. In de morgen zullen drs. L.J. Geluk en dr. H. Klink een referaat houden, waarop in de middag enkele anderen zullen reageren. Daarna zal een forumdiscussie worden gehouden. In het volgende nummer volgt meer informatie.

een ziel vol pure vreugde en eeuwige blijdschap; handen die palmtakken grijpen om Koning Jezus te eren;

Geloof in de samenleving

n.a.v. een recent CDA-rapport

Ettelijke jaren geleden maakte dr. W. Aalders de volgende opmerking: "Ik heb altijd sterk het gevoel gehad dat het na de Tweede Wereldoorlog ontbroken heeft aan geleerden, die zich bekwaamd hadden in rechtsfilosofie en rechtshistorie en die hun kunde en visie ten nutte maakten voor zowel de kerk als de staat. Ik heb er naar uitgezien zulke mensen te ontmoeten, maar ik heb ze nauwelijks gevonden."

De opmerking van dr. Aalders stond in nauw verband met ontwikkelingen in kerk en maatschappij gedurende de jaren zestig, toen met elke vorm van traditie werd gebroken. Men rekende af met de gedachte dat er een vaste orde is die ten grondslag ligt aan het menselijke leven: de maatschappij was maakbaar! In het kerkelijke leven werd de Wet ingeruild voor een ideologisch verstaan van het Evangelie, dat gekoppeld werd aan de alom om zich heengrijpende vernieuwingsdrang. Wie kwam er op voor de Wet en voor de historie? Als een jurist dat eens deed! Maar waren er zulke juristen? Aalders heeft naar hen gezocht. Hij heeft ze ook wel gevonden. Zo onderhield hij contacten met prof. dr. A.M. Donner (1918 – 1992) en was hij dankbaar voor de ontmoetingen met de voormalige minister van justitie prof. dr. E.M.H. Hirsch-Ballin. Maar velen waren het er niet. Wat zou het hem daarom verheugd hebben te zien dat er in het begin van de 21^e eeuw meerdere jonge mensen zijn, die rechten studeren, die het belang inzien van rechtsfilosofie en rechtshistorie en hun kennis daarvan ondermeer binnen het CDA te nutte maken voor ons volk.

Een belangrijk rapport

Van een van hen, Maarten Neuteboom, stafmedewerker bij het Wetenschappelijk Instituut van het CDA, werd op maandag 5 april een rapport gepubliceerd met de titel *Geloven in de samenleving*.¹ In het rapport verkent hij het huidige maatschappelijke klimaat rondom het thema religie en komt hij tot een afweging rondom de vraag wat de betekenis is van religie niet alleen in, maar ook voor de samenleving en voor de politiek. Het rapport is om meerdere redenen van belang. De belangrijkste betekenis kon wel eens daarin gelegen zijn dat het een eerste opstap is naar een herwaardering van religie met betrekking tot het

voeten die verrukt ten reidans gaan. Dat is ons uitzicht! Daarom zácáien we!

publieke domein, d.w.z. met het oog op de samenleving en eveneens met betrekking tot de staat.

Religie problematisch?

Voor ik op het laatste inga, wil ik wijzen op enkele belangrijke punten waar het rapport aandacht voor vraagt.

De auteur gaat in op de plaats van religie in de huidige maatschappelijke context. Daarin is religie *problematisch* geworden. Dit wordt ondermeer in de hand gewerkt door: 1. de secularisatie of ontkerkelijking. Het begrip voor religie neemt daardoor af, grote delen van de bevolking hebben er steeds minder affiniteit mee; 2. de uitingsvorm van religie in delen van vooral de islam, ofwel het moslimfundamentalisme, dat in veel gevallen terreur niet uit de weg gaat. Al snel wordt daardoor elke religie in verband gebracht met radicalisme.

Het feit dat religie in de samenleving problematisch geworden is, vertaalt zich ook in de politiek. Met enkele voorbeelden uit het recente politieke debat, illustreert de auteur dit. Hij wijst op de discussie rond de gewetensbezwaarde ambtenaar van de burgerlijke stand en op de discussie rond het verbod op rituele slacht. De schrijver wijst erop dat er bij de niet-christelijke partijen sprake is van een blikvernauwing en van onjuiste opvattingen, waardoor de grondwettig verankerde vrijheid van religie in het gedrang komt.

Hij wijst ondermeer op het volgende:

Stilzwijgend wordt er vaak van uitgegaan dat artikel 1 van de Grondwet, het zogenaamde anti-discriminatieartikel, het belangrijkste grondwetartikel is. Dit is onjuist. Alle artikelen van de Grondwet zijn even belangrijk. Godsdienstvrijheid weegt voor de Grondwet dan ook even zwaar als het discriminatieverbod.

De blikvernauwing wordt in de hand gewerkt door dat men de samenleving opdeelt in aan de ene kant de staat en aan de andere kant de individu. Het 'tussengebied' tussen beide grootheden, een derde grootheid – het publieke domein, dat niet van de staat is – wordt daardoor miskend een komt erdoor in het gedrang.

Belangrijke afwegingen rond religie in de samenleving

Tegen de geschetste achtergrond en tegen deze maatschappelijke ontwikkelingen komt de auteur tot enkele

bijzonder belangrijke afwegingen.

Hij schetst hoe belangrijk religie voor de Nederlander (nog steeds) is. Hij laat aan de hand van de cijfers van het CPB zien hoe bijvoorbeeld nog 73 procent van de bevolking religie van betekenis vindt rondom geboorte, huwelijk en dood.

De auteur laat zien hoe wezenlijk de bijdrage van kerken en religieus geïnspireerde groepen en individuen is in de samenleving. Onderzoek heeft uitgewezen dat het meeste vrijwilligerswerk gedaan wordt door mensen die religieus geïnspireerd zijn binnen deze context. Ook de giften voor goede doelen worden veruit het meest gedaan vanuit religieuze inspiratie.

Hij wijst op de eigen aard van de religie en de onlosmakelijke band tussen religie en de uitingsvorm daarvan in het publieke domein. Juist voor het publieke domein en de ruimte daarin, komt de auteur sterk op. In het publieke domein opereren niet alleen individuen. Dat doen ook maatschappelijke organisaties. Dat doen ook de kerken. Zij hebben eigen rechten. Dit laatste geldt ook voor de individu waar het zijn godsdienstige beleving betreft. Religie is meer dan individuele spiritualiteit. Inherent aan religie is de uiting daarvan in een bepaalde vorm. Religie vraagt daarom om verbanden, bij religie horen handelingen, rituelen en gebruiken, waarmee men het publieke domein betreedt. Men doet de religieuze beleving tekort als men deze uitingsvorm aan banden legt. Het recht op godsdienstvrijheid, dat verankerd is in de Grondwet, is bedoeld om de uitingsvormen in het publieke domein veilig te stellen. Daarom moet de overheid in de richting van de publieke organisaties (waaronder de kerken) uiterst terughoudend zijn. Zij mag kerken en religieuze verenigingen niet de wet voorschrijven, zeker niet als het gaat om uitingsvormen en gedragingen die wezenlijk bij een bepaalde religie horen.

De overheid moet dus terughoudend zijn in het publieke domein. Dat geldt ook m.b.t. de gewetensbezwaarde ambtenaar. In de discussie die daarover ontstond bij de presentatie van het rapport, poneerde prof. P.H.A. Frissen uit Tilburg, een van de sprekers, dat het eenvoudigweg de plicht is van een ambtenaar om zijn persoonlijke opvattingen opzij te zetten. Daarop verwees de heer Neuteboom naar een advies van de Raad van State, waarin het tegendeel te lezen valt. Ook wees hij erop dat het trouwen voor de burgerlijke stand in de praktijk geen louter bestuurlijke handeling is, maar gepaard gaat met een bepaald ceremonieel, dat als zodanig niet bij een louter formele aangelegenheid hoort. Het feit dat er stilzwijgend vanuit gegaan wordt dat de ambtenaar van de burgerlijke stand aan

dit ceremonieel vorm geeft, maakt het voor de desbetreffende persoon des te moeilijker in bepaalde situaties zijn of haar 'plicht' te doen! De overheid dient met bezwaren die van religieuze aard zijn en die te maken hebben met een eeuwenlange geloofstraditie (een objectief vaststelbaar gegeven, dat van betekenis is, omdat een willekeurig beroep op het geweten daarmee uitgesloten is), zorgvuldig om te gaan.

De schrijver voert dus een pleidooi voor een verregaande mate van tolerantie. Hij wijst erop dat tolerantie qualitate qua altijd een vorm van offer vraagt van degene die tolereert. Het is geen blijk van tolerantie als men van een diner met diverse gerechten uit de meest uiteenlopende landen geniet en de herkomst van de producten en de eigen bereidingswijze van een bepaalde bevolking prijst. Nee, tolerantie begint waar iemand tegen iets aanloopt wat hem niet aanstaat en waar hij zichzelf voor opzij moet zetten.

Twee nog fundamentele punten vallen op bij lezing van het rapport.

Kernwaarden

Allereerst dat de schrijver aangeeft dat er wel degelijk grenzen zijn aan het tolereren van godsdienstige uitingen. Dit is daar het geval waar bepaalde ijkpunten of 'kernwaarden' van de rechtsstaat in het geding zijn. Zij bepalen de grenzen van de pluriformiteit. Hij wijst op de onverenigbaarheid van dwang en persoonlijk geloof en levensovertuiging, op "de gelijkwaardigheid van man en vrouw voor de wet, ongeacht geslacht, religie en seksuele gerichtheid en wat dies meer zij." Belangrijk is daarbij de opmerking dat de 'kernwaarden' te maken hebben met een rechtstraditie waarbinnen de democratische rechtsstaat kon ontstaan: "De rechtsstaat geldt als de politieke expressie van een bepaalde cultuurconstellatie. De kernwaarden waarop de rechtsstaat berust, zijn geen abstracties, maar zijn historisch gegroeid en het besef ervan houdt de rechtsgemeenschap bij elkaar. De cultuurhistorische achtergrond ervan is nauw verbonden met de Nederlandse geschiedenis en cultuur. Tolerantie, gewetens- en godsdienstvrijheid wortelen in de strijd tegen Filips II. Wanneer dit moreel-culturele besef verbrokkelt, raakt dit de grondslagen van de democratische rechtsstaat." Hij wijst daarbij op de achtergrond van de Westerse cultuur, die mede gefundeerd is op het Griekse en Romeinse denken. In dit licht is het goed dat Maarten Neuteboom ook pleit voor een differentiëring in de religies.²

De christelijke traditie als belangrijke waarborg voor de rechtsstaat

In het rapport wordt dus op de laatste bladzijden het

grote belang van de christelijk-historische traditie onderstreept. Dat brengt me op het volgende. Het is de verdienste van de auteur dat hij het aandurft om in het publieke debat waarin religie meer en meer als achterhaald of zelfs gevaarlijk voor de rechtsstaat wordt gezien, er met nadruk op te wijzen dat de christelijke religie in de vorming van de Europese rechtsstaat een van de meest beslissende factoren is geweest. In plaats van afbreuk te doen aan de vrijheden die door het recht gegarandeerd worden, heeft ze de ontwikkeling van de rechtstaat bevorderd en deze gewaarborgd. Dit hangt samen met het feit dat het christelijke geloof twee rijken kent en de aardse werkelijkheid niet verabsoluteert. De kerk kent het rijk van de hemel en het rijk van de aarde. Als dit besef gaat ontbreken, komt de overheid er gemakkelijk toe zich te verabsoluteren en komen de vrijheden van een volk in de gevarenzone. In dit licht is het goed dat de auteur ook pleit voor een differentiëring in de religies. Hij wijdt daar niet over uit, maar duidelijk is dat religie gevaarlijke trekken krijgt als ze ideologisch wordt en geen twee-rijkenleer (meer) kent. Dat was het geval bij iemand als Filips II, die geloofsdwang toepaste, het is het geval in delen van de islam.

Maar niet alleen op het gebied van religie dreigt dit gevaar. Dat is ook het geval bij het libertaire denken van vandaag, dat zichzelf tot maatstaf verheft en voorgeeft neutraal te zijn, maar deze zogenaamde neutraliteit aan anderen oplegt, zodat de paradoxale situatie ontstaat dat men "aanvankelijk het extreme principe huldigt van de aanvaarding van alle verschillen (tussen groepen, identiteiten, waarden) maar eindigt met een rigoureuze veroordeling van alles en iedereen in verleden en heden die bij deze norm ten achterblijft."

Mede door het besef dat de volledige verwerkelijking van het heil een kwestie is van genade en dat deze pas zal doorbreken in het eschaton, is het christelijke geloof een van de belangrijkste bouwstenen geweest van de moderne rechtsstaat. Iemand die dat als een van de weinigen gezien heeft is de grote jurist Paul Scholten. Hij schreef in 1940 een verhandeling over volk en godsdienst. Daarin wijst hij op de samenhang van vrijheid en religie. Juist het feit dat de christelijke religie weet van de waarde van de enkele mens (die naar het beeld van God is geschapen) en van het geweten, schuwt zij gewetensdwang. Deze notie leefde ook sterk in het humanisme dat in de zestiende eeuw teruggreep op de Griekse en Romeinse oudheid. Luther was doordrongen van dit besef, evenals sommige calvinisten en in het bijzonder Willem van Oranje.

De betekenis van het ontstaan van de Nederlanden

Dat Maarten Neuteboom pleit voor een gewaarborgde plaats voor religie in de samenleving is vanuit dit gezichtspunt volkomen te begrijpen. Het hangt niet alleen samen met het feit dat religie zijn nut bewijst in het publieke domein, ook niet alleen daarmee dat de vrije uitoefening ervan een in de Grondwet gewaarborgd recht is. Er is meer. Hij vraagt er aandacht voor dat de christelijke religie één van de grondpijlers van de rechtsstaat vormt. Als hij een enkele keer de zin aanhaalt van Böckenforde (dat de democratische rechtsstaat berust op waarden die ze zelf niet kan garanderen) bedoelt hij daarmee te wijzen op het feit dat de democratische rechtsstaat meer dan zichzelf nodig heeft om zichzelf te waarborgen.

De auteur staat hierin niet alleen. Meerdere keren verwees ik in het verleden naar de boeken van de Franse schrijfster Blandine Kriegel. Zij heeft een goed jaar geleden aan haar oeuvre een nieuw werk toegevoegd. Zij schreef over de Europese en mondiale betekenis van het ontstaan van de Republiek van de Nederlanden.³ Het optreden van Willem van Oranje, dat gedragen werd door een specifiek politiek-religieuze gedachte, beschouwt zij als beslissend voor de totstandkoming van de eerste rechtsstaat in Europa: de Republiek der zeven Verenigde Nederlanden. Ze wijst daarbij op de betekenis van de tweede generatie van calvinisten, de zogenaamde Franse *monarchomachen*, die hun visie op de staat uit de Bijbel opdiepten en daarin aansluiting vonden bij Willem van Oranje. Daarmee adstrueert zij een opvatting die zij al in de jaren zeventig in haar jeugdwerk *L' état et les esclaves* naar voren bracht: de Bijbel ligt historisch gezien ten grondslag aan de rechtsstaat. Haar meest recente boek onderstreept alleen maar wat het CDA-rapport naar voren brengt: de betekenis van de christelijke religie als dragende grond van de staat. Ik sluit mijn artikel af met te verwijzen naar dr. Aalders, die als geen ander in tweede helft van de vorige eeuw voor deze dingen aandacht vroeg. Hij zei te hebben gezocht naar christenen die zich juridisch bekwaamd hebben en die zich als politici ontwikkelen binnen de christendemocratie. Gelukkig zijn ze er, en dat vooral onder jonge mensen.⁴

H. Klink, Hoornaar

Noten

- 1 *Geloof in de samenleving, christendemocratische reflecties op religie en levensbeschouwing in het publieke domein*, uitgave van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA. Het rapport kan worden besteld door een e-mail te sturen naar wi@cda.nl

- o.v.v. 'Geloof in de samenleving' met vermelding van adresgegevens of door te bellen met 070 3424874.
- 2 De auteur haakt hierbij aan bij het CDA-rapport *Investeren in integratie* (2003) van Ab Klink, destijds directeur van het *Wetenschappelijk Instituut*.
 - 3 Blandine Kriegel, *La république et le Prince moderne*, Parijs, 2011

- 4 Het besproken CDA-rapport staat duidelijk in de christelijk historische en anti-revolutionaire geloofstraditie. Het laat het belang van de religie voor de samenleving zien en de staatsvormende kracht van het christelijke geloof. Het onderstreept nog eens hoe het begrip volkskerk vooral in de Nederlandse geschiedenis historisch verankerd is en alleen vanuit dit besef begrepen en geactualiseerd kan worden.

Na 123 jaar weer een koning Nederland en Oranje: een plaatsbepaling

Actueel

Aan veel activiteiten in ons vaderland is te merken dat er een belangrijke gebeurtenis op komst is: de aanstaande troonswisseling. In de geschiedenis van Nederland zal dinsdag 30 april 2013 te boek staan als de dag, waarop de troonsafstand en de inhuldiging hebben plaats gehad in Amsterdam. De ondertekening van de Akte van Abdicatie door Hare Majesteit koningin Beatrix vindt plaats in het Koninklijk Paleis. Vervolgens is er de inhuldiging van Zijne Majesteit koning Willem-Alexander in de Nieuwe Kerk.

Het Nationaal Comité Inhuldiging coördineert en stimuleert veel activiteiten, die deze troonswisseling begeleiden. Haar symbool is de oranje-strik. Initiatieven die in het oog springen, krijgen een oranje-strik. Als de activiteit origineel, positief en authentiek is, komt het in aanmerking voor een dergelijke erkenning. Of er aan kerken al een dergelijke strik gegund is, weten we niet. Wel weten we, dat de Raad van Kerken in ons land geen plannen heeft om rond de troonswisseling bijzondere publieke activiteiten op touw te zetten. De Raad is van mening dat, vanwege de geheel andere situatie waarin de kerken zich bevinden in vergelijking met vroeger, er geen expliciete verantwoordelijkheid is rond de gebeurtenissen op de dertigste april.

Dat is opvallend. In 1980 vroeg de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk aan predikanten en kerkenraden om op passende wijze aandacht te besteden aan de troonswisseling in kerkdiensten. Begrijpelijk, want al eeuwenlang was het vorstenhuis in ons land verbonden met de Nederlandse Hervormde Kerk. De synode sprak toen letterlijk uit: "Een hartelijk meelevens met alle wel en wee van ons vorstenhuis is in onze kerk vanzelfsprekend." Van enkele kleinere protestantse kerken is bekend, dat zij wel oproepen om in de erediensten voorbede te doen en aandacht te geven aan de troonswisseling.

Heeft de antichristelijke tijdgeest al zoveel macht dat nauwelijks meer beseft wordt, ook in de kerken, dat waar blijft wat de wijze koning Salomo over Gods

soevereiniteit en almacht sprak: "Door Mij regeren de koningen, en de vorsten stellen gerechtigheid." Dat men zich daarvan in de 19^e eeuw wel bewust was, bewijst het instructieve artikel van drs. M. den Admirant in nummer zeven van *Ecclesia*.

Nederland en Oranje

Op dinsdagmorgen 12 mei 1874 besluit ds. J.P.Hasebroek de korte dankdienst ter gelegenheid van het 25-jarige ambtsjubileum van de aanwezige koning Willem III met de woorden: "God behoede de koning!" Dan klinkt plotseling boven de jubeltoon van de gemeente de donderende stem van de koning: "God zegene Nederland." Als slotlied zingt men psalm 72:11. In dit gebeuren zien we iets van de relatie tussen God, Kerk, Oranje en Nederland. Sociologen kunnen van mening verschillend over de vraag wat het wezen van een volk bepaalt. In zijn studie 'De nationale betekenis van de Oranjedynastie' geeft prof. dr. Z.W. Sneller een antwoord op die vraag. Hij zegt: "De Bijbel heeft het altijd geweten. Het gaat hierbij om een gemeenschappelijke weg door de wereld, een gemeenschappelijk doel in de geschiedenis en een gemeenschappelijke taak. Het Huis van Oranje is door goddelijke leiding met Nederland verbonden tot haar onafhankelijkheid, eenheid, stabiliteit, verdraagzaamheid en vrijheid om God te dienen naar Zijn Woord. De constitutionele vorst is de stille kracht in het staatsbestuur."

In de eed die op de grondwet bij de inhuldiging wordt afgelegd, horen we daar nog een echo van terug. Als sterk voorbeeld van deze identiteit geven we enkele zinnen door uit de toespraak van koningin Wilhelmina op dinsdag 6 september 1898. „Thans is de ure gekomen, waarin ik mij te midden van mijn trouwe Staten-Generaal, onder aanroeping van Gods heilige Naam, zal verbinden aan het Nederlandse volk, tot instandhouding van zijn dierbaarste rechten en vrijheden. Zo bevestig ik heden de hechte band die tussen mij en mijn volk bestaat, en wordt het aloude verbond

tussen Nederland en Oranje opnieuw bevestigd. Gewichtig is mijn roeping en schoon de taak die God op mijn schouders heeft gelegd.

De woorden van mijn vader maak ik tot de mijne: Oranje kan nooit, ja nooit genoeg voor Nederland doen. God zegene u en mijn arbeid tot heil van ons vaderland."

Bijbel, Nederland en Oranje

In het bijzonder heeft koningin Wilhelmina deze drieslag niet vergeten. In 1904 sprak ze in Den Helder tot de marine: "Onze grote vlootvoogden namen Gods Woord tot richtsnoer van hun leven en beschouwden vroomheid als de eerste deugd. Volg hun voorbeeld na!" Bij de onthulling van het standbeeld van graaf Willem Lodewijk te Leeuwarden klonk het: "Eén God, één volk, één land, ziedaar de band in de dagen van gevaar gevlochten tussen de zonen van graaf Jan van Nassau en het volk der lage landen. Graaf Willem Lodewijk heeft de Friese zonen aangevoerd in de grote strijd voor vrijheid en onafhankelijkheid." In 1913 zei de koningin ter gelegenheid van het eeuwfeest van onze onafhankelijkheid: "De gewesten van Nederland zijn samengegroeid tot een onverbreekbare nationale eenheid. De eendracht van alle Nederlanders, zonder onderscheid van rang, staat of godsdienstige gezindheid zij ook in de toekomst de hechte grondslag der nationale onafhankelijkheid." In april 1933 werd de 400ste geboortedag van Willem van Oranje herdacht. Hare Majesteit richtte zich o.a. met de volgende woorden tot ons volk: "Tijdens de herdenking toefden mijn gedachten menigmaal bij de lange worstelstrijd met zijn zware beproevingen. Beproevingen, waarin de leider van onze onafhankelijkheidsbeweging steeds heeft getoond, met vaderlijke bezorgdheid te delen, bouwende op de 'Potentat der potentaten', onwrikbaar in zijn geloof in uitredding en betere tijden. Ik voel de bezieling en de kracht die er van dat verleden uitgaan." In de troonrede van 1937 is te lezen: „ Te midden van de geestelijke verwarring in de wereld, waaraan ook ons volk niet geheel ontkomt, is steeds dringender de eis, dat in wetgeving en bestuur voor alles Gods wet tot richtsnoer wordt genomen."

Oranje, een schild

Toen koningin Wilhelmina in 1948 abdicerde en prinses Juliana het koningschap aanvaardde, zijn ook verschillende herdenkingsreden gehouden. Prof. J.W.Geels betoogde onder meer: "De Amerikaanse historicus J.L. Motley zegt: 'Het Huis van Oranje kent een bijna onafgebroken linie van bekwame vorsten zonder voorbeeld in de wereldgeschiedenis.' Onze

koningin Wilhelmina betuigde meermalen zich één van geest met haar grote stamvader Willem I. En ondubbelzinnig sprak zij bij het graf van Caspar de Coligny in Parijs: 'Christ avant tout.' Toen Willem III in 1688 in Engeland landde, las men op zijn vlag: 'Pro religione et libertate'. Daarboven stond de wapenspreuk der Oranjes: 'Je maintiendrai'. Vrijheid in gebondenheid aan Gods Woord. In de strijd om de vrijheid heeft de kerk der hervorming haar ontstaan te danken. In die strijd is Oranje van bijzondere betekenis geweest. En niet alleen in de 16^e eeuw."

We kunnen stellen dat de betekenis van de Oranjevorsten niet gelegen heeft in het bekleden van kerkelijke ambten. Met anderen behoorden zij tot de 'gewone' leden van de gemeente en luisterden zij naar het Woord van God. Zo hoorden zij wat het doen van gerechtigheid door vorsten inhield: regeren, beschermen en strijden. Op de vraag of men daarin iets terugzag in hun handelen, moet het antwoord bevestigend zijn. Vaak hebben zij de het appèl dat tot hun uitging vanuit het Woord gehoord en verstaan. Ze stonden als het ware uit hun kerkbank op en snelden de verdrukten te hulp. Ze stonden in de strijd vooraan als het 'noodweer' werd. We hoeven maar te denken aan de Tweede Wereldoorlog, toen koningin Wilhelmina vanuit Engeland de verzetsgeest aanvuurde en aan de geestelijke strijd tegen de vijand bezielde leiding gaf. Toen Hitler zijn hand uitstreekte naar de Joden en de kerk stond zij als een rots. Zij handhaafde juist in die zware dagen de erenaam 'Moeder des vaderlands'. Hieruit spreekt het bewustzijn, dat de Oranjes een historische rol hebben te vervullen in onze vaderlandse geschiedenis. En dat geldt al bijna 450 jaar. Uit hun toespraken bij diverse gelegenheden valt op te maken dat zij zich bewust zijn van deze historische band met ons land.

Evaluatie

In 1981 zei koningin Beatrix tijdens de balkonscène, die vooraf ging aan de inhuldiging: "Geen ander streven heb ik dan mij in te zetten voor u en voor ons hele volk en het land te dienen. Leve Nederland!" Bij haar inhuldiging citeerde zij uit het Wilhelmus: "Mijn schild ende betrouwen zijt Gij, o God, mijn Heer'." In deze woorden bracht zij tot uitdrukking dat er een historische band is tussen de christelijke religie en ons koningshuis en dat zij beseft door God geroepen te zijn.

Van grote betekenis is het dat het besef daarvan niet verloren gaat. Ouders, kinderen en scholen hebben hierin een belangrijke taak. De reveilman Da Costa kan hierbij helpen. Hij dichtte de volgende woorden:

“t Geheim van alle zegen,
Oranje en Nederland hoort,
Is in Gods vrees gelegen,
Zijn dienst, Zijn gunst, Zijn Woord!”

Het is bekend dat het Handboek van Groen van Prinsterer voor koningin Wilhelmina in haar werkkamer binnen handbereik lag. Dat was niet voor niets. In dat Handboek lezen we: „ Het Huis van Oranje is van God tot een taak geroepen ten behoeve van geheel de christenheid en te waken voor Evangelie, vrijheid en recht.” Dit boek eindigt bij het jaar 1863 als volgt: “Gelukkig Nederland en hierbij reken ik ook het Huis van Oranje, indien het door schuldbesef en aanbidding zich het uitzicht opent, een toonbeeld van Gods genade te zijn tot in de verste nakomelingschap.”

Dr. H. Klink heeft in zijn dissertatie overduidelijk aangetoond, dat Willem van Oranje een strijder was voor religie, vrijheid en recht. Want zonder Bijbelse

religie is geen ware vrijheid mogelijk. Terzijde zij opgemerkt dat 75% van ons volk geen voorstander is van een ceremoniële koningschap. We wensen en bidden onze nieuwe koning toe, dat hij bij het uitoefenen van zijn staatsrechterlijke taken (en niet alleen daarbij) een zelfde geesteshouding mag hebben als de Vader des vaderlands.

Bij het huwelijk van kroonprins Willem-Alexander in 2002 klonk het van de kansel: “Er is een lotsverbondenheid van eeuwen tussen Oranje en Nederland, niet enkel tegen het water, maar ook tegen iedere vloed van onrecht en geweld. Het koningschap wortelt in het dienen. En daarom bidt een goede koning tot God: ‘dat ik toch vroom mag blijven, Uw dienaar te aller stond.’”

Ook deze woorden hebben vandaag nog niets van hun betekenis verloren.

A.B. Goedhart, Leerboek

Deel I *Verzameld Werk* J.H. Gunning (II)

Leer en leven

De beide laatste publicaties in deel I van het *Verzameld Werk* dateren uit 1878 en dragen als opschrift: *Het ethisch karakter der waarheid*.¹ Onder deze titel schreef Gunning in 1878 een open brief, gericht aan de Utrechtse hoogleraar J.J. van Oosterzee, een van de voormannen van de zgn. apologetische school. In deze brief legde hij rekenschap af van zijn theologische inzichten. Nam Van Oosterzee zijn uitgangspunt in de leer (van de leer naar het leven), Gunning achtte alleen de omgekeerde weg mogelijk: het wedergeboren leven moet dienen als bron en uitgangspunt van de leer. Maar werd hiermee, aldus Van Oosterzee (en Abraham Kuiper), niet de deur opengezet voor het subjectivisme? Nee, zei Gunning, alleen het wedergeboren leven bezit objectieve werkelijkheid, daar Christus zelf dit leven door de Heilige Geest in ons werkt. Juist de zgn. ‘objectieve’ leer is subjectief, omdat zij een tijdgebonden beschrijving van deze objectieve werkelijkheid is.

In het tweede deel van zijn brief kwam Gunning op dit thema terug. De dogmatiek (de leer) moet rusten op de ethiek, d.w.z. op het nieuwe leven, dat Christus in de gelovige werkt. Gunning acht het dan ook volstrekt onjuist, wanneer de Groningse hoogleraar E.F. Kruyf², stelt, dat de ethische theologie “het historisch karakter van het christendom miskent” door de hoofdzaken van het geloof “op zuiver zielkundige grondslagen te handhaven.” Het nieuwe, hogere leven, dat Christus in

ons werkt, is historisch werkzaam, en deze werking rust op haar beurt op heilsfeiten in de geschiedenis. Met andere woorden: van een miskening van het historisch karakter van het christendom door de ethische theologie kan geen sprake zijn (blz. 598). Het is zelfs veeleer zo, dat La Saussaye – naast Gunning door Kruyf als representant van de ethische richting aangehaald – “veel krachtiger dan Dr. Kruyf het historisch karakter van het christendom bevestigt” (blz. 636.).

Geloof en wetenschap

In de ethische richting heeft men zich veelvuldig met de verhouding tussen geloof en wetenschap beziggehouden. Zowel van moderne als van confessionele zijde werd de antithese verkondigd. De moderne theologen beschouwden de historisch-kritische wetenschap als de enige weg tot de waarheid, terwijl voor confessionelen als Abraham Kuiper de moderne wetenschap als “zonde” gold: echte wetenschap is alleen mogelijk op de grondslag van Bijbelse of gereformeerde beginzelen. Ethische theologen als La Saussaye en Gunning konden met deze antithese niet uit de voeten. Zij zochten naar een nieuwe eenheid tussen geloof en wetenschap, tussen christendom en cultuur. Zij wilden het geloofsbegrip verbreden. “In het leven van de gelovige en van de kerk breekt een nieuwe wereld door, waarin de humaniteit hersteld is. Humaniteit betekent voor hen dat de rede zich niet emancipeert van het geloof in God, maar in het geloof haar eigenlijke wortel ziet.”³

De rede, die over zijn eigen bestaansvoorwaarden nadenkt, ontdekt dat zij een gave Gods aan de mens is en dat zij geroepen is de goddelijke bestemming van de mensheid te dienen" (blz. 20).

Geestelijke opwekking

Het spreekt vanzelf, dat er niet aan te denken valt in een bespreking van iemands *Verzameld Werk* zelfs maar een poging te wagen om aan alle publicaties, hierin opgenomen, recht te doen. Wij zouden echter tekortschieten, wanneer wij geen aandacht zouden besteden aan de brochure *Geestelijke opwekking (Revival)*, in 1875 door Gunning geschreven naar aanleiding van de massale opwekkingsbeweging, die kort tevoren in het Engelse Brighton had plaatsgevonden, waar het optreden van de Amerikaanse evangelisten D.L. Moody en L.D. Sankey en de prediking van hun landgenoot R. Pearsall Smith, leider van de zgn. "Holiness Movement" (heiligingsbeweging), duizenden mensen op de been gebracht had. Een evenement, dat ook in ons land zijn invloed had doen gelden.

Gezien de ontwikkelingen, die in de laatste tientallen jaren in ons land op het kerkelijk erf hebben plaatsgevonden, mag deze brochure wel als hoogst actueel bestempeld worden, waarom het alleszins de moeite waard is, enige tijd stil te staan bij de kanttekeningen, die Gunning bij het fenomeen "opwekking" heeft geplaatst.

Hoewel Gunning zelf, die het geestelijk niveau van zijn tijd "smartelijk laag" achtte, vurig verlangde naar "een nieuwe krachtige werking van de Heilige Geest onder ons" (blz. 455), stond hij vrij sceptisch tegenover de angelsaksische revivalbewegingen. Hij constateerde, dat zij doorgaans "een snelle uitbreiding nemen", maar op den duur weinig uitwerken.⁴ Dit verwonderde hem echter niet. "Al wat een grote, beslissende invloed toont op de geschiedenis der mensheid, heeft niet als deze Revivals een brede oppervlakte en snelle uitbreiding om daarna smal en weinig beduidend te eindigen, maar het begint integendeel klein, stil en eenvoudig. Dit geldt bovenal voor het allergrootste werk dat op aarde volbracht is. De Heer Jezus heeft nooit een opwekking in die zin bewerkt" (blz. 446).

Revolutionair

Nu zou Gunning niet graag willen beweren, dat de Brighton-beweging niets om het lijf heeft. Integendeel zelfs. "Zij is openbaring van behoefte aan hoger geestelijk leven." Maar toch had zij niet zijn sympathie. Hij zag er "de algemeen geldende wet van de *valse vrij-*

heid, van de revolutie" in aan het werk. Terwijl de revolutie op maatschappelijk gebied door veel vrome mensen wordt verworpen, is men, zo stelt hij, in geestelijke dingen volstrekt revolutionair: men breekt met alle instellingen en toestanden, die in de loop der jaren zijn ontstaan. "Men vraagt niet naar hetgeen rondom ons is, naar de gaven aan ons gegeven, naar de weg om het onze te verbeteren en aldus beter te gebruiken, naar de onder ons werkende herders, leraars, onderwijzers. Men wil een volstrekt individualisme. De kerk voor de vergadering der bekeerden houdende, en ziende dat de tegenwoordige aan die eis niet beantwoordt, is men in de grond baptist. De betekenis van het natuurlijke dat het geestelijke *voorbereidt*, wordt miskend; men loochent dat de maatschappij, zoals zij is, iets met Gods koninkrijk te maken zou hebben. Op ieder gebied, onder iedere vorm verwerpt men de natuurlijke bemiddeling. Dit baptisme is een ontkenning van de natuurlijke ordeningen Gods."

Nu is dit miskennen van de kerk, net als de revolutie in de maatschappij, weliswaar een oordeel Gods, een natuurlijke reactie op haar massiviteit en geesteloosheid, - een oordeel, dat zij ten volle heeft verdiend, maar zij, die dit oordeel voltrekken, zijn daardoor niet verontschuldigd. Wie zich aan de kerk onttrekt, onttrekt zich aan het lijden, dat de gemeenschappelijke (!) schuld ook over hemzelf zou moeten brengen: "Ik ga waar ik het goed heb", is zijn devies. Hij is als een logé, die alleen aan de aangename en gezellige samenkomsten, de hoogtepunten van het huiselijk leven, deelneemt, maar die de zorgen, het werk en het overleg over de dagelijkse behoeften en noden aan de huisgenoten overlaat.

J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Noten

- 1 Over de betekenis van het woord 'ethisch' is in de loop der jaren veel geschreven. In de tweede stelling bij zijn dissertatie, *Daniël Chantepie de la Saussaye. Eene historisch-dogmatische studie*, zegt A.M. Brouwer: 'De la Saussaye gebruikt het woord 'ethisch' niet als afleiding van 'ethiek' (zedekunde), maar in wijsgeerigen zin ter onderscheiding van 'idealistisch' en 'empirisch', afgeleid van 'ethos' in de betekenis van het innerlijk wezen, de levenskern, des menschen.' Wat Brouwer hier zegt over La Saussaye geldt ongetwijfeld ook van Gunning.
- 2 Kruyf was de opvolger van D. Chantepie de la Saussaye als kerkelijk hoogleraar. Hij was een leerling van Van Oosterzee.
- 3 Cursivering JGB.
- 4 Dit geldt niet voor de "heerlijk gezegende" methodistische beweging van John Wesley en George Whitefield, maar "daar is het aan bijzondere omstandigheden toe te schrijven."